

İNGİLİZ MAHKEMELERİNCE ŞİRKET TÜZEL KİŞİLİĞİ PERDESİNİN KALDIRILMASI

PIERCING THE CORPORATE VEIL by ENGLISH COURTS

Erdem BAFRA*

Özet: Şirketlerin pay sahiplerinden bağımsız tüzel kişiliklerinin bulunması karşısında, taraf oldukları hileli veya muvazaalı işlemlerin ya da grup şirket şeklinde yapılanmaya gittikleri, pay sahibinin temsilcisi olarak hareket ettikleri veya hakkaniyetin gerektirdiği durumlarda İngiliz mahkemelerince perdenin kaldırılması suretiyle tarafların gerçek iradesi ortaya çıkarılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şirket tüzel kişiliği perdesinin kaldırılması, şirket tüzel kişiliği, sınırlı sorumluluk, İngiliz şirketler hukuku.

Abstract: English courts may uphold the doctrine of separate personality by considering some general reasons of common law, where the company being sham or façade, there is an existence of group companies and/or single economic units, there is a fraud, the company acts as an agent of the shareholders, there is a requirement of interest of justice, the courts may pierce the veil of a company to find the real intentions and responsables in a case.

Keywords: Piercing the corporate veil, legal personality of a company, limited liability, English company law

I. GİRİŞ

Bu makalede, İngiliz mahkemelerinin “şirket tüzel kişiliği perdesinin kaldırılması-*piercing the corporate veil*”¹ (perdenin kaldırılması) doktrinini ne şekilde uyguladıkları ele alınacak olup, söz konusu dokt-

* Dr., Kamu İhale Kurumu Hukuk Müşaviri (erdembafra@kik.gov.tr)

¹ İngiliz hukukunda “piercing the corporate veil” olarak adlandırılan doktrine yönelik olarak, “perdenin kaldırılması” kavramının yanında, perdenin “delinmesi” veya “aralanması” kavramları da kullanılmaktadır; bkz. Dignam A. / Lowry, J.: Company Law, 4th edn, London 2012, s. 31.

rin ve uygulamasına yönelik açıklamalarımızdan önce İngiliz şirketler hukukunun temel ilkelerinden şirketin pay sahiplerinden bağımsız ve ayrı bir tüzel kişiliğinin bulunması ile sınırlı sorumluluğuna² da değinilecektir.

Öncelikle ifade edilmelidir ki, “şirket” kavramı, İngiliz Şirketler Kanunu’nun (*Companies Act 2006*) 1. maddesinde tanımlanmış olup, şirket, bu Kanun hükümlerine göre kurularak tescil edilmiş şirketler ile bu Kanun’un yürürlüğe girmesinden önce eski İngiliz Şirketler Kanunu’na (*Companies Act 1985*) göre kurulmuş ve halen ticari faaliyetini sürdüren kuruluşları ifade etmektedir. Bununla birlikte, İngiliz hukukunda şirket tüzel kişiliğinin pay sahiplerinden bağımsız olma niteliği ile pay sahiplerinin sınırlı sorumluluğu karşısında, mahkemelerin hangi durumlarda perdenin kaldırılması doktrinini uygulaması gerektiği uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Bir başka deyişle, pay sahiplerinin ve şirket yöneticilerinin şirketin taraf olduğu hukuki işlemlerden dolayı şirket tüzel kişiliği perdesinin kaldırılması suretiyle hangi durumlarda ve hangi hukuki gerekçeyle kişisel sorumluluklarına gidilmesi gerektiği sorusunun cevaplanması, doktrinin uygulanması açısından önem arz etmektedir.³

Bu çerçevede, öncelikle perdenin kaldırılması doktrininin amacının, sınırlarının ve sonuçlarının mahkeme kararları ışığında ele alınması gerekmekte olup, İngiliz şirketler hukuku uygulamasında önemli etki yaratan ve şirket tüzel kişiliği kavramını detaylı bir şekilde ilk defa açıklığa kavuşturan *Salomon v Salomon & Co Ltd.*⁴ (*Salomon*) davası da dikkate alınarak, İngiltere’de perdenin kaldırılması uygulamasının tarihsel gelişim süreci ve bu uygulamanın şirketler hukukunun temel prensiplerine aykırı sonuçlar doğurup doğurmadığı bu makalede açıklamaya kavuşturulacaktır.

² İŞK’nun (CA 2006) 16. maddesinin 2. fıkrasında, şirket tüzel kişiliği ve sınırlı sorumluluk ilkesi düzenlenmiştir.

³ İngiliz hukukunda, şirketlerin ayrı tüzel kişiliklerinin bulunması ve bunun da şirketler hukukunun temel ilkeleri arasında yer alması karşısında, söz konusu ilkenin şirketleşmenin bir perdesi olduğu ifade edilmektedir; bkz. Ridley A.: *Key Facts Company Law*, 4th edn, London 2011, s. 20.

⁴ [1897] AC 22 (HL).

II. ŞİRKET TÜZEL KİŞİLİĞİ ve SINIRLI SORUMLULUK

Perdenin kaldırılması doktrininin mahkemelerce uygulanmasında özellikle, “şirket tüzel kişiliği”, “sınırlı sorumluluk” ve “perdenin kaldırılması” kavramları dikkate alınarak, bu kavramlar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin sağlanması önem arz etmektedir. Öncelikle ifade edilmelidir ki, bir şirket kuruluş koşullarını⁵ yerine getirdiğinde, pay sahiplerinden bağımsız olarak tüzel kişilik kazanmakta ve bu şekilde hak ve fiil ehliyetine ve bu çerçevede alacaklı veya borçlu sıfatına sahip olmaktadır.⁶

Gerçekten, bir madeni paranın iki yüzü gibi birbirini tamamlayan “şirket tüzel kişiliği” ve “sınırlı sorumluluk” kavramlarının İngiliz mahkemelerince uygulanış biçiminin temelleri, *Salomon* davasına dayanmaktadır. Bu nedenle, perdenin kaldırılması doktrininin mahkemelerce ne şekilde uygulandığına yönelik açıklamalardan önce, söz konusu davanın içeriğine kısaca değinmek gerektiği kanaatindeyiz. Somut olayda; *Aron Salomon (AS)* bir ayakkabı taciri gerçek kişi olarak işini yıllar boyunca tek başına yürütmüştür. AS yıllar sonra işini büyütürken mevcut işletmesini, kuracağı bir limited şirket bünyesine katmaya karar vermiş ve *Salomon & Co. Ltd* şirketini kurmuştur. Şirketin kurulması için yedi kurucu ortağın tescil edilmesi gerekmiş ve bu nedenle de kendisi, karısı, dört oğlu ve kız kardeşi ile birlikte şirketi kurarak tescil ettirmiştir. Bununla birlikte, AS aynı zamanda şirket müdürlüğü görevini üstlenmiş ve önceden var olan işletmesini, şirketle yaptığı bir sözleşme çerçevesinde kurulan bu yeni şirkete devretmiştir. Burada göz önünde bulundurulması gereken en önemli durumlardan biri de, değeri en fazla 10.000 sterlin eden bir işletmenin, yeni kurulan şirkete 39.000 sterlin karşılığında devredilmiş olmasıdır. AS’ye borcun bir kısmı olan 20.000 sterlin, esas sermaye payı verilmesi suretiyle ödenmiş, geriye kalan kısmı için ise borçlanılarak, şirket sermayesi üzerinde değişken malvarlığı rehni (*floating charge*)⁷ tesis

⁵ Zira; İŞK’nın (CA 2006) 9 ila 13. maddeleri arasında, şirketlerin tescil edilebilmek için gerek sermayeye gerekse kurucu ve yöneticilere ilişkin yerine getirmeleri gereken koşullar düzenlenmektedir.

⁶ Bkz. Ridley, s.17-18; Davies P.L.: Principles of Modern Company Law, 8th edn, London 2008, s. 193-198; Dignam / Lowry, s. 15-17; Hannigan B.: Company Law , 3rd edn, London 2012, s. 40-44.

⁷ İngiliz şirketler hukukunda, şirket alacaklılarının alacakları, şirket malvarlığı üzerinde tesis edilen iki tür rehniyle güvence altına alınmaktadır. Bunlardan birincisi

edilmiştir. Şirket bir süre sonra tasfiye sürecine girmiş ve bu süreçte tasfiye memuru, AS'nin şirket tüzel kişiliğine yönelik tesis edilen rehlin geçersiz olduğunu, zira işletmenin devrine ilişkin sözleşmenin hileli olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine AS, alacağının teminat altına alındığını ileri sürerek, şirketten bunun tazminini talep etmiştir. Her ne kadar İngiliz Şirketler Kanunu 1862'ye (*Companies Act 1862*) göre yapılan yargılama sonucunda ilk derece ve temyiz mahkemesi bu talebi reddetmiş ise de, Lordlar Kamarası limited şirketin ayrı bir tüzel kişiliği olduğuna, AS adına hareket etmediğine, AS'nin karısı ve çocuklarının şirkette aktif rol oynamamalarının bu durumu değiştirmeyeceğine, şirketin AS'nin değil, AS'nin şirketin temsilcisi olarak görevlendirildiğine, dolayısıyla, alacağı güvence altına alınan AS'ye, diğer alacaklılardan önce ödeme yapılması gerektiğine hükmederek, İngiliz hukukunda şirketlerin pay sahiplerinden bağımsız tüzel kişiliğe sahip olduğu ilkesinin temellerini atmıştır.

Doktrinde *Salomon* davasına yönelik olarak *Griffin*, bu dava ile yeni bir şirket kurulması ile pay sahiplerinin perdenin kaldırılması suretiyle sorumlu tutulup tutulamayacağı ilişkisinin ortaya koyulduğunu ifade etmektedir.⁸ Kanımızca bu karardan iki önemli sonuç çıkarılabilir: Bunlardan birincisi, şirketin ticari faaliyeti çerçevesinde borç altına girerken işlemi kendi nam ve hesabına gerçekleştirdiğidir. Bu nedenle de, söz konusu işlemlerden dolayı şirketin kendisi sorumludur. İkincisi ise, şirket borçlarından dolayı pay sahiplerinin sınırlı sorumluluğudur.⁹

sabit malvarlığı rehni (fixed charge), ikincisi ise somut olayda olduğu gibi, belli bir mala yönelik olmayıp, belli tür malvarlığı grupları üzerinde tesis edilen değişken malvarlığı rehnidir (floating charge). Bununla birlikte, İŞK'nın (CA 2006) 738. maddesinde de belirtildiği üzere, şirket alacakları için şirket malvarlığı üzerinde bir rehin tesis edilmesi mecburi olmayıp, değişken malvarlığı rehlinin 860. maddenin 7. fıkrası uyarınca tescil edilmesi gerekmektedir. Her iki rehin türü ve arasındaki farklar için bkz. Hannigan, s. 537 vd.

⁸ Griffin S.: *Company Law Fundamental Principles*, 3rd edn, London 2000, s. 15.
⁹ Aslında Salomon davasında, Temyiz Mahkemesi ile Lordlar Kamarası kararlarının gerekçesi arasında derin bir fark bulunmaktadır. Gerçekten İŞK 1862 (CA 1862), Lordlar Kamarası tarafından lafzi bir şekilde yorumlanmıştır. Zira, Lordlar Kamarasına göre, şirketler, tüzel kişi olarak kanunla kurulmalarına izin verilmiş kişilerdir ve İŞK 1862, şirketleri bağımsız bir tüzel kişilik olarak sınırlı sorumluluk çerçevesinde düzenlemiştir. Hakimin görevi, bu açık düzenlemelerin ötesine geçerek kanuni sınırlamaları zorlamak suretiyle çare üretmek değildir. Buna karşılık Temyiz Mahkemesi, olaya etik boyutuyla yaklaşmış ve İŞK 1862'deki düzenlemelerin amaçsal yönüyle ele alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu

İngiliz hukukunda söz konusu dava dışında, *Lee v Lee's Farming*¹⁰ (*Lee*) ve *Macaura ve Northern Assurance Co.*¹¹ (*Macaura*) davaları da şirketin pay sahiplerinden bağımsız tüzel kişiliğine ve sınırlı sorumluluğa atıf yapan önemli davalardandır. Bu nedenle aşağıda bu davalardaki somut duruma ve mahkemelerin değerlendirmelerine kısaca yer verdikten sonra, perdenin kaldırılması doktrininin mahkemelerce uygulanmasına değineceğiz.

Macaura davasında, *Macaura (M)*, kereste faaliyetinde kullanılmak üzere sahibi olduğu gayrimenkul üzerinde ağaç yetiştirmektedir. Daha sonra bu gayrimenkülü, kereste satıcılığı faaliyetinde bulunmak üzere kurduğu bir şirkete devretmiş, ancak keresteleri kendi şahsının taraf olduğu bir sigorta sözleşmesiyle sigortalatmıştır. Ancak daha sonra bu keresteler, çıkan bir yangın sonucu kül olmuştur. Bunun üzerine *M*, keresteleri sigortalattığı sigorta şirketine, söz konusu zararının tazmini için talepte bulunmuş ve sigorta şirketi de, düzenlenen poliçenin *M*'nin kendi adına olduğunu, buna karşılık şirketin *M*'den ayrı bir tüzel kişiliği bulunduğunu ileri sürmüş ve zararı tazmin etmemiştir. Mahkeme de sigortacının gerekçesi doğrultusunda davayı reddetmiştir.

Lee davasına baktığımızda ise, bay *Lee (L)* kurduğu şirketin aynı zamanda % 99 oranında hissedarı ve müdürüdür. Bay *L* şirkette kendini pilot olarak görevlendirmiş ve bir uçuş sırasında meydana gelen kaza sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine eşi bayan *L*, eşinin şirketin işçisi olarak iş başındayken hayatını kaybettiğini ileri sürerek, şirketin sözleşme imzaladığı sigorta şirketinden tazminat talebinde bulunmuştur. Ancak sigorta şirketi, bay *L*'nin şirkette işçi olarak çalıştığını kabul etmeyerek talebi reddetmiştir. Buna karşılık mahkeme, *Salomon* davasına atıf yaparak, şirketin bay *L*'den bağımsız ve ayrı bir tüzel kişiliği olduğuna işaret ederek davayı kabul etmiştir.

çerçevede Temyiz Mahkemesi'ne göre, AS her ne kadar kendi işini sınırlı sorumlu bir şirket kurmak suretiyle bu şirkete devretmiş ise de, bu durum aslında, İŞK 1862'nin ruhuna aykırı olarak, onun gerçek iradesinden farklı bir sonucu yansıtmaktadır; ayrıntılı bilgi için bkz. Dignam / Lowry, s. 18-23.

¹⁰ [1961] AC 12 (PC (NZ)).

¹¹ [1925] AC 619 (HL).

III. PERDENİN KALDIRILMASI DOKTRİNİNİN HUKUKİ DAYANAĞI

1.Kanun veya Sözleşme

Perdenin kaldırılması doktrini İngiliz hukukunda genelde mahkeme kararlarında uygulama alanı bulmuş olsa da, bazı durumlarda kanun koyucu, şirket tüzel kişiliğini göz ardı edebilmekte ve bu doktrin kanunla düzenlenebilmektedir. Gerçekten, bu düşüncenin arkasında genellikle finansal ve mali şeffaflık kaygısı ile vergisel veya işçi haklarına yönelik nedenler bulunmaktadır. Örneğin, İstihdam Hakları Kanunu 1996 (*Employment Rights Act 1996*), işçilerin bir grup şirket bünyesinde bir şirketten diğerine geçiş yaptırılarak işyerlerinin değiştirilmesini, grup bünyesindeki iki ayrı şirketi aynı işverenmiş gibi değerlendirecek, istihdam sürecinin kesilmeden devam ettiği şeklinde düzenlemektedir.

Bununla birlikte, kanundan kaynaklanan bu tür nedenlere ilişkin olarak şirket tüzel kişiliğinin varlığından kaynaklanan istenmeyen sonuçların, aykırılık öncesi (*ex-ante*) mi yoksa aykırılık sonrası (*ex-post*) düzenlemelerle mi önlenmesi gerektiği doktrinde tartışılmaktadır.¹² Kanımızca, mevzuatta istisnai olarak öngörülen bu tür durumların, aykırılık öncesi düzenlemelerle ele alınması, hukuki belirliliğin korunması açısından yerinde olacaktır. Kanundan kaynaklanan nedenlerin yanında, bazı durumlarda da şirket tüzel kişiliğinin perdesi, genel hukukun ilke ve kuralları çerçevesinde tarafların sözleşmede bu yönde bir iradesinin bulunduğu tespiti halinde de kaldırılabilir. Bu çerçevede; İngiliz hukukunda mahkeme kararları dışında, kanunda yer alan bir düzenlemeye ya da sözleşmeye dayalı olarak da perdenin kaldırılması söz konusu olabilmektedir.

2.Mahkeme Kararı

İngiliz hukukunda konu ile ilgili mahkeme kararlarını incelediğimizde, bir şirketin taraf olduğu hileli, muvazaalı işlemlerin ya da grup şirketler ve/veya tek bir ekonomik birimin söz konusu olduğu, şirketin pay sahibinin temsilcisi olarak hareket ettiğinin tespit edildiği

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Davies, s. 196-198.

veya hakkaniyetin gerektirdiği durumlarda, mahkemelerce perdenin kaldırılması yoluna gidilebilmektedir.¹³

Bir başka deyişle mahkemelerce perdenin kaldırılması, şirket tüzel kişiliğinin arkasında gizlenmiş gerçek iradenin ortaya konulmasıyla yakından ilgilidir. Bununla birlikte, her ne kadar mahkemelerce perdenin kaldırılmasında dayanan hukuki gerekçeler birkaç grup altında toplanmış ise de; bunların sınırlı sayıda olmadığını ifade etmek gerekir. Bir başka deyişle, *Shub*'un da ifade ettiği gibi, perdenin kaldırılması kavramı, mahkemelerce şirket tüzel kişiliği arkasında olan bitenin araştırılmasını ifade etmektedir ve mahkemelerce yeni hukuki gerekçelerin yaratılması her zaman mümkün bulunmaktadır.¹⁴

IV.Tarihsel Süreç ve Sınırlı Bir Uygulama Olarak Perdenin Kaldırılması

1.Tarihsel Süreç

İngiliz hukukunda mahkemelerce perdenin kaldırılması doktrininin uygulanmasını üç ayrı döneme ayırarak inceleyebiliriz.¹⁵ 1897-1966 yılları arasındaki klasik dönemde, *Salomon* davasının uygulamaya etkisini görmekteyiz. Bir başka deyişle bu dönemde, “şirket tüzel kişiliği” kavramı göz önünde bulundurularak mahkemelerce perdenin kaldırılması tercih edilen bir yol olmamıştır. Buna rağmen sayıca fazla olmasa da *Gilford Motor Co Ltd v Horne*¹⁶ (*Gilford*) ve *Daimler Co Ltd ve Continental Tyre and Rubber Co*¹⁷ (*Daimler*) gibi davalarda, mahkemeler şirket tüzel kişiliği perdesini kaldırarak şirket tüzel kişiliğinin varlığını göz ardı etmişlerdir.

1966-1989 yılları arasındaki müdahaleci dönemde ise, klasik dö-

¹³ Genel olarak bkz. Ring G.: “Piercing the Corporate Veil: J.L. Brock Builders, Inc. V. Dahlbeck” C. L.Rev. 1987-1988, Vol. 21, s. 621 vd.; Comer B.: “Piercing the Corporate Veil in Wilson v. Friedberg S.C.L.Rev. 1996-1997” Vol. 48, s. 905 vd.; Ridley, s. 20 vd; Davies, s. 202 vd; Dignam / Lowry, s. 34 vd.

¹⁴ Shub O.: “Separate Corporate Personality: Piercing the Veil” FDCC Quarterly 2006, Vol. 56, s. 255.

¹⁵ Gerçekten, Dignam ve Lowry, İngiliz mahkemelerince perdenin kaldırılması doktrininin uygulanması sürecini üç başlığa ayırarak incelemektedir; bkz. Dignam / Lowry, s. 35-40. Ayrıca bkz. Mohanty S. / Bahandari V.: “The evolution of separate legal personality doctrine and its exceptions: a comparative analysis” Comp. Law. 2011 Vol. 194-205, s. 195 vd.

¹⁶ [1933] CH 935 (CA).

¹⁷ [1916] 2 AC 307 (HL).

nemde *Salomon* davasıyla benimsenen uygulamanın aksine, mahkemelerin sıklıkla perdenin kaldırılması yoluna gittiklerini görmekteyiz. Örneğin *Littlewoods Mail Order Stores v IRC*¹⁸ (*Littlewoods*) ve *DHN Food Distributors Ltd ve London Borough of Tower Hamlets*¹⁹ (*DHN*) davaları, her ne kadar doktrinde eleştirilmiş olsa da,²⁰ mahkemelerin perdenin kaldırılmasındaki kararlılığını açıkça ortaya koymaktadır.

Son olarak, 1989'dan günümüze kadar olan çağdaş dönemde *Adams v Cape Industries plc*²¹ (*Adams*) davasının etkisini görmekteyiz. Bu dönemde, *Salomon* davasıyla benimsenen uygulamaya dönülmüş ve *Adams* davasında belirlenen kriterler, mahkemeler için yol gösterici nitelikte olmuştur.

2. Sınırlı Bir Uygulama Olarak Perdenin Kaldırılması

Perdenin kaldırılmasındaki asıl amaç, şirket tüzel kişiliği arkasına gizlenmiş gerçek iradenin ortaya çıkarılması olmakla birlikte, ticari hayatta belirliliğin ve yatırımcının korunması, ticari hayatın ekonomiye olası etkileri dikkate alınarak doktrinde bu tür bir uygulamanın sınırlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.²² Bir başka deyişle, perdenin kaldırılmasıyla şirketler hukukunun temel ilke ve kuralları arasında hakkaniyete uygun bir denge kurulması durumunda, önemli sayıda yatırımcı ticari hayattan elini çekebilecektir.²³ Zira *Barber'a* göre, her ne kadar mahkemeler perdeyi kaldırma eğilimine yönelmiş iseler de bunun ekonomiye olumsuz etkileri dikkate alınarak bu süreç tersine yol alabilecek ve istisnai durumlarda söz konusu doktrin uygulama alanı bulabilecektir.²⁴

¹⁸ [1969] 1 WLR 1241 (CA).

¹⁹ [1976] 1 WLR 852 (CA).

²⁰ Zira Lowry müdahaleci dönemdeki mahkeme kararlarına eleştiri getirirken, sorunu, ticari hayatta yaşanan bu belirsizliğin, şirketlerin güvenli bir şekilde faaliyetlerini sürdürmelerinin üzerini adeta kaplayan kara bir buluta benzetmektedir; bkz. Lowry, s. 40.

²¹ [1990] Ch 433 (CA).

²² Bkz. Smith D.G.: "Piercing the Corporate Veil in Regulated Industries" B.Y.U. L. Rev., Vol. 4, s. 1186 vd.

²³ Hannigan, "şirketleşme" kavramı karşısında, perdenin kaldırılmasının ve sonuçlarının sadece sınırlı bir uygulama olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir; bkz. Hannigan, s. 46.

²⁴ Barber D.H.: "Piercing the Corporate Veil" Willamette L. Rev. 1980-1981, Vol. 17, s. 404 vd.

Bununla birlikte doktrinde perdenin kaldırılması uygulamasındaki mahkeme kararlarındaki tutarsızlığın, mahkemelerin başarısızlığının bir göstergesi olduğu da ileri sürülmektedir. Zira *Blake*, bu hususla ilgili olarak, hakim *Oliver Wendell Holmes*'un, "*Yargılama yoluyla yaratılan her önemli ilke aslında, kamu düzeninin az çok anlaşılabilir, bir başka deyişle yeterince anlaşılabilir yönünün doğal bir sonucudur.*" ifadesine yer vererek, mahkeme kararlarında perdenin kaldırılması uygulamasına yönelik eleştiri getirmektedir.²⁵

Diğer taraftan doktrinde, ortada somut veriler olmadan sadece birtakım karinelere dayanarak perdenin kaldırılmasının yanlış bir uygulama olacağı, bu nedenle de, şirketler hukukunun temel ilke ve kuralları da dikkate alınarak şirket tüzel kişiliği arkasına gizlenmiş gerçek iradenin şüpheye yer vermeyecek şekilde somut bir şekilde ortaya konulması gerektiği ileri sürülmüştür.²⁶ Zira; perdenin kaldırılmasında şirket tüzel kişiliğinin pay sahiplerinden bağımsız varlığının ve sınırlı sorumluluğun bir sonucu olarak yatırımların teşvik edildiği ve yöneticilerin yeni projeleri hayata geçirmeleri konusunda cesaretlendirildiği, ayrıca, şirketlere bu şekilde sermaye girişiyle işlem maliyetlerinin azaldığı gibi sonuçların da mahkemelerce gözetilmesi gerekmektedir.²⁷ Bununla birlikte doktrinde ayrıca, perdenin kaldırılması uygulamasının sınırlı bir şekilde ve esas olarak paravan şirketlere yönelik olması gerektiği, birkaç ortakla paravan şirket kurarak sorumluluktan kaçınmanın uygulamada sıklıkla tercih edilen bir yol olduğu ileri sürülmüştür.²⁸ Daha da ileri gidilerek, perdenin kaldırılmasının mahkemelerce genişletici yorumla uygulanmasının kamu yararına olduğu yönünde herhangi bir kanıtın bulunmadığı ve yargısal risklerin de hiçbir zaman önlenemeyeceği ileri sürülmüş ve bu açıdan mahkeme kararları eleştirilmiştir.²⁹

²⁵ Blake B.: "Piercing the Corporate Veil" OHIO N.U.L. 2010, Vol. 36, s. 1191.

²⁶ Hannigan, s. 46.

²⁷ Smith, s. 1182 vd.

²⁸ Barber, hangi durumlarda mahkemelerin perdeyi kaldırması gerektiğini ayrıntılı olarak incelemiş ve bunu on dokuz başlık altında ele alarak, bu konuda bir dengeyin sağlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Örneğin yazara göre, şirketin varlıklarının şirketin amacı ve ticari faaliyeti dışında kullanılması, perdenin kaldırılması gereken durumlardandır; bkz. Barber, s. 371.

²⁹ Bkz. Bainbridge S.M.: "Abolishing Veil Piercing" J.Corp.L. 2001, Vol.26, s. 479.

Doktrinde bir başka görüşe göre, her ne kadar sınırlı sorumluluk ilkesi yatırımların çoğalmasına ve özellikle küçük yatırımcıların ticari hayata kazandırılmasına hizmet etmekte ise de, bu durum aynı zamanda, ortaya çıkan zararı şirket alacaklılarının üzerine yüklemektedir.³⁰ Kanımızca, sınırlı sorumluluk ilkesinin kanunda düzenlenmiş olduğu ve alacaklıların da bu duruma göre şirketlerle hukuki ilişkiye girdiği dikkate alındığında, söz konusu iddianın hukuki dayanağı yerinde değildir.

Son otuz yıldaki İngiliz mahkeme kararlarındaki perdenin kaldırılması doktrininin uygulanmasına yönelik gelişime bakıldığında, *Adams* davasının etkisini görmekteyiz. Bu dava aslında, *Salomon* davasına dönüş olarak yorumlanabilir. *Adams* davası, ticari hayatta belirliliğin korunması amacıyla perdenin kaldırılması doktrininin istisnai olarak uygulandığı ve bazı koşullara bağlandığı “ancak gördüğünde bilebilirsin” davalarındandır.³¹ Bir başka deyişle bu davada, şirket tüzel kişiliği ön planda tutularak, perdenin kaldırılmasının hangi koşullarda mümkün olabileceği belirlenmiştir. Bu koşullar: -tek bir ekonomik birim gibi hareket edilmesi, - muvazaalı işlemin varlığı ve -ana şirketin yavru şirketmiş gibi faaliyet göstermesidir. Buna karşılık mahkeme, somut olayda bu durumların hiçbirisinin bulunmadığı gerekçesiyle perdeyi kaldırmamış, buna karşılık bu karar, özellikle atıfta bulunulan davalar yönüyle doktrinde eleştirilmiştir. Örneğin, *Dignam ve Lowry*, mahkeme her ne kadar *Lipman v Jones*³² (*Lipman*) davasına atıf yapmış olsa da, *Lipman* davasındaki somut olayda farklı bir durumun söz konusu olduğunu, zira, *Lipman (L)*'in sorumluluktan kurulmak amacıyla başka bir şirket kurduğunu ileri sürmüştür.³³

Perdenin kaldırılması doktrininin uygulanmasında doktrinde tartışılan bir başka konu, sözleşmenin nisbiliği ilkesine, bir başka deyişle sadece tarafları bağlamasına rağmen, paravan şirketlerin imzaladığı sözleşmeler nedeniyle sözleşmenin tarafı olmayan perde arkasındaki kişilerin doğan zarardan sorumlu tutulup tutulamayacağıdır. Örne-

³⁰ Bkz. Smith, s. 1165.

³¹ *Dignam / Lowry*, s. 39.

³² [1962] 1 All Er 442 (CCD).

³³ *Dignam / Lowry*, s. 39.

ğın, paravan şirket adına sözleşmeyi imzalamış olan şirket müdürleri de, sözleşmenin tarafı olmadıkları halde, sözleşmeden doğan zararların tazmininde sorumlu tutulabilecekler midir?

Gerçekten bu durumla ilgili olarak *Antonio Gramsci Shipping Corp v Stepanos*³⁴ davasında, her ne kadar davalı navlun sözleşmesinin tarafı olarak görünmekte ise de, aslında bu şirketin kontrolünü elinde bulunduranlar tarafından sözleşmenin imzalanmış sayılması gerektiğine karar verilmiştir.³⁵ Bu şekilde söz konusu mahkeme kararında, sözleşmenin nisbiliği ilkesine rağmen, mahkeme davalı şirketin kontrolünü elinde bulunduran pay sahiplerini sözleşmenin tarafı olarak değerlendirmiştir. Buna karşılık *Linsen International Ltd v Humpuss Transportasi Kimia*³⁶ davasında, farklı yönde bir görüş benimsenerek, gerçek sorumluların aslında sözleşmenin tarafı olmadığı, sadece perdenin kaldırılması sonucunda gerçek sorumlulara doğan zararın tazmini amacıyla müracaat edilebileceği değerlendirilmesi yapılmıştır.³⁷ Kanımızca burada konu, sözleşmenin nisbiliği ilkesi ile ilgili olmayıp, perdenin kaldırılması için gereken koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğinin ortaya konulması ile ilgilidir.

Diğer taraftan; uygulamada bazı mahkeme kararlarında perdenin kaldırılmasının amacı ve sınırlarına yönelik değerlendirmenin yapıldığını da görmekteyiz. Zira, *VTB Capital Plc v Nutritek International*³⁸ davasında, bu doktrinin amaç ve sınırları ortaya konularak, mahkeme davayı reddetmiş ve paravan şirketin tarafı olduğu sözleşmeden doğan sorumluluğa ilişkin mahkemede iddia edilen hususlar ile paravan şirkete yöneltilen talebin, savunulamayacak bir hukuksal durumu ifade ettiği belirtilerek, şirket tüzel kişiliği perdesi kaldırılmamıştır.

³⁴ [2011] EWCH 333 (Comm).

³⁵ Davanın yorumlanması ve şirket müdürüne sorumluluğun yüklenmesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mitchell G.: "Piercing the Corporate Veil to Impose Contractual Liability on a Director" B.J.IB&F.L. Vol. 27, s. 149 vd; Vlasov D.: "Liability of Puppeteer for a Puppet: a Recent Development in Law on Piercing the Corporate Veil" Comp. Law, Vol. 33, s. 356 vd.

³⁶ [2011] EWCH 2339 (Comm).

³⁷ Hannigan, s. 47-48.

³⁸ [2012] EWCA 808 (CA).

V. MAHKEMELERİN DAYANDIĞI GEREKÇELER

1.Muvazaa

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, mahkemelerce kullanılan “muvazaa”³⁹ gerekçesi genellikle paravan şirketlerde perdenin kaldırılmasında uygulanmaktadır. Burada; paravan şirketin arkasında gizlenmiş gerçek iradenin ne olduğunun ve gerçekte yapılması istenen hukuki işlemin tanımının açık bir şekilde ortaya konulması gerekecektir. Bununla birlikte doktrinde *Davies*, bir şirketi “muvazaalı” duruma getiren olayların tespitinin kolay olmadığını altını çizerek, mahkemelerin somut olayı değerlendirirken yazılı belge ve tanık ifadelerini dikkatlice ele alması ve sadece karinelere dayanmadan somut delillere göre karar vermesi gerektiğini ileri sürmektedir.⁴⁰

İngiliz hukukunda “muvazaa”ya dayalı olarak perdenin kaldırıldığı birçok dava bulunmaktadır. Örneğin, *Woolfson v Strathclyde Regional Council*⁴¹ (*Woolfson*) davasında önemli bir ilke geliştirilmiştir. Buna göre, somut olaya göre gelişen özel durumların şirketin gerçek iradesinin gizlendiğini işaret etmesi gerekmektedir. Bu şekilde, bu özel durumların ortaya konulması gerekliliği aynı zamanda, perdenin kaldırılması ile şirket tüzel kişiliğinin varlığının kabulü ve sınırlı sorumluluk arasında bir dengenin kurulması amacına yönelik olarak ifade edilmiştir. Yine “muvazaa” gerekçesi, *Adams ve Trustor AB v Smallbone (No2)*⁴² gibi davalarda da şirket tüzel kişiliğinin perdesinin kaldırılmasında ele alınmıştır.

2.Grup Şirket – Tek Ekonomik Birim

Uygulamada yavru şirketler bir grup şirket bünyesinde ticari faaliyetlerini ayrı birer tüzel kişilik olarak sürdürebilmekte iseler de, bu tür oluşumlarda ana şirketle yavru şirket birbirinden sadece görünüşte bağımsız hareket edebilmekte ve bu durum üçüncü kişilerin zararına

³⁹ İngiliz mahkemeleri bazı kararlarında bu testi, “sahte” veya “paravan” kavramlarını kullanarak da adlandırmaktadırlar; bkz. Gelb H.: “Limited Liability Policy and Veil Piercing” *Wyo L. Rev.* 2009, Vol. 9, s. 551.

⁴⁰ *Davies*, s. 204.

⁴¹ [1978] SC 90 (HL).

⁴² [2001] 3 ALL ER 987 (CCD).

sonuç doğurabilmektedir.⁴³ Burada mahkemelerin perdenin kaldırılması doktrininin uygulanmasında ana şirket ve yavru şirket arasında var olan “hakimiyet ve kontrol” kriterini uyguladığını görmekteyiz.⁴⁴ Gerçekten birbirinden ayrı tüzel kişiliği haiz iki şirket arasında var olan “hakimiyet ve kontrol ilişkisi”, aslında ticari hayatta gerçekte iki şirket arasında var olandan farklı bir hukuki durumu yansıtmaktadır.⁴⁵ Bu nedenle de söz konusu durumda, tek ekonomik birimin varlığına dayanılarak perdenin kaldırılması için sıradan bir ticari veya ekonomik bağın ötesinde, ana şirket ile yavru şirket arasındaki hukuka aykırı bağın ortaya konulması gerekecektir.

İngiliz hukukunda grup şirket veya tek ekonomik birime dayalı olarak perdenin kaldırılmasında mahkeme kararlarının gerekçelerini incelediğimizde özellikle yavru şirket alacaklılarının korunması ile yavru şirket müdürlerinin görev ve sorumlulukları ile azınlık hakları yönünden konunun ele alındığını söyleyebiliriz. Örneğin *Chandler v Cape Plc*⁴⁶ davasında, ana şirket her ne kadar yavru şirketten farklı bir tüzel kişi olsa da, yavru şirketin istihdam ettiği işçinin haklarının korunmasından da sorumlu olduğuna işaret edilerek, *Salomon ve Adams* davalarındaki “tüzel kişilik” ekseninde yapılan yorumdan farklı bir gerekçeye yer verilmiştir. Söz konusu dava, *Fullbrook* tarafından da değerlendirilmiş ve yazar, işverenin sorumluluğuna ilişkin davanın işverene yönelik açılmasının doğal olduğunu, ancak istisnai olarak grup şirketlerde ana şirketin işveren gibi sorumlu tutularak hakkında dava açılmasının mümkün bulunduğunu işaret etmiştir.⁴⁷

Grup şirketlerin yapısal ve tek bir ekonomik birim gibi hareket etme özelliklerine ilişkin olarak, hukuki durumu en net bir şekilde ortaya koyan kararlardan biri de *DHN* davası olup, bu davaya kısaca değinmek gerektiği kanaatindeyiz. Söz konusu davada *DHN* ana şirket

⁴³ Griffin, s. 16.

⁴⁴ Gelb ve Smith, ana şirketlerin genelde aktif konumdaki şirketler olduğuna, bu şirketlerin yavru şirketlerin işlemlerini denetlediklerine ve bu şirketlerin politikalarını belirlediklerine dikkat çekmektedir; bkz. Gelb, s. 551, Smith s. 1165.

⁴⁵ Buna karşılık, Salomon davasındaki görüşe dönüş niteliğindeki Adams davasında hakim Slade LJ açık bir ifadeyle, “bütün şirketlere tek bir şirketmiş gibi davranılmasını gerektiren genel bir ilkenin bulunmadığına” işaret etmiştir.

⁴⁶ [2012] EWCA 525 (CA).

⁴⁷ Fullbrook J.: “Case Comment Chandler v Cape plc: personel injury: liability: negligence” JPI Law 2012, Vol. 3, s. 139. Benzer durum için ayrıca bkz. Creasey v Breachwood Motors davası [1992] BCC 639 (QBD).

olarak, kendisinden başka iki ayrı şirketle birlikte bir grup şirket olarak ticari faaliyetini sürdürmekte olup, bu üç şirketin pay sahipleri ve müdürleri de aynı kişilerdir. Yavru şirketlerden birinin mülkiyetindeki bir gayrimenkul, *London Borough of Towers Hamlets (LBTH)* tarafından kamulaştırılmıştır. Bu gayrimenkul üzerinde, mülk sahibi yavru şirket değil, ana şirket olan *DHN* ticari faaliyette bulunmaktadır. Buna karşılık, ilgili mevzuat uyarınca bu yavru şirkete ödenmesi gereken kamulaştırma bedeli, gayrimenkulün değeri ile gayrimenkul sahibine işin tasfiyesi nedeniyle yoksun kaldığı kara ilişkin tazminat tutarını kapsamaktadır. Ancak, *LBTH* sadece gayrimenkulün değerini ödemiş, işin ise gayrimenkul sahibi yavru şirkete değil, ana şirket *DHN* şirketine ait olduğunu ileri sürerek, yoksun kalınan karı ödememiştir. Gerçekten burada cevaplanması gereken soru, yavru şirketin mülkiyetindeki gayrimenkul üzerinde ana şirketin faaliyetini sürdürmekte olması nedeniyle, ana şirket, işinin tasfiye edildiği iddiasıyla tazminat talep edebilecek midir? Dava sonucunda mahkeme, şirketler arasındaki yapısal bağı dikkate alarak, her üç şirketi tek ekonomik birim gibi değerlendirmiş ve üzerinde ticari faaliyette bulunulan gayrimenkulün mülkiyeti yavru şirkete ait olsa da, ana şirketin tazminat talebinde bulunabileceğine hükmetmiştir.

Sonuç olarak, mahkeme kararlarını ve bu tür oluşumların yapısal özelliklerini göz önünde bulundurduğumuzda grup şirket veya tek ekonomik birim gerekçesine dayanılarak perdenin kaldırılmasının çok da kolay olmadığını ifade edebiliriz; zira, yukarıda da belirttiğimiz *Woolfson* ve *Adams* davaları bunun en önemli kanıtıdır.

3.Hile

Hukuk dışı amaçlara yönelik olarak bir paravan şirket kurulmuşsa, mahkemelerce "hile"ye dayalı olarak perdenin kaldırılmasına karar verilebilmektedir. Aslında perdenin kaldırılması uygulamasında "hile" ve "muvazaa" kavramları birbirine yakın uygulamayı ifade etmektedir ve çoğu zaman bu kavramların birbirinden ayırt edilmesi de kolay değildir. Bu çerçevede; "hile"ye dayalı perdenin kaldırılması uygulamasına örnek olarak *Lipman* davasını gösterebiliriz. Zira bu davada, *Lipman (L)*, evini *Jones'a (J)* satmak için anlaşmıştır. Daha sonra *L* fikrini değiştirmiş ve evini *J*'ye satmaktan vazgeçerek, bu evi hakim

ortağı olduğu bir şirkete satmıştır. *J* da *L*'nin taahhüdünü yerine getirmesi hususunda dava açmıştır. Somut olayda mahkeme şirket tüzel kişiliği perdesini kaldırarak, şirketin *L*'nin taahhüdünden kurtulmak için hakim ortağı olduğu şirketle hileli işlem tesis ettiğine karar vermiştir. Zira bu kararda hakim *Russel J*, gayrimenkulü devralan şirketi "Lipman yapımı şirket" şeklinde tanımlamıştır.

"Hile" gerekçesinin uygulanmasına yönelik bir başka önemli dava da, *Gilford* davasıdır. Bu davada *Horne (H)*, *Gilford Motor Co Ltd (GM)* şirketinde şirket müdürü olarak çalışmıştır. *H*, şirketten ayrıldıktan sonra yeni bir şirket kurmuş ve bu kurulan yeni şirket *GM* şirketine rakip olarak faaliyetini sürdürmeye başlamıştır. Bununla birlikte, *H*'nin *GM* şirketi ile yaptığı istihdam sözleşmesinde, şirketle rekabet etmeme koşuluna yer verilmiştir. Ancak *H* sözleşmedeki bu koşula aykırı hareket etmiş ve yeni şirketinde, önceden çalıştığı şirketin müşterilerini kendi şirketiyle çalışma konusunda ikna etmiştir. Bunun üzerine *GM* şirketi, *H*'ye ve *H*'nin yeni kurduğu şirkete tazminat davası açmıştır. Mahkeme tarafından somut olay incelendiğinde, *H*'nin aslında yeni kurduğu şirketinin arkasına gizlenerek, *GM* şirketiyle olan sözleşmesinden doğan rekabet etmeme yükümlülüğünü yerine getirmeme amacıyla hareket ettiğine hükmedilmiştir. Zira; bu davada hakim *Lord Hanworth* açık bir ifadeyle, "*Horne'un kurduğu şirketin sadece, asıl amacın gizlenilmesi için hileli bir şekilde bir araç olarak kurulduğu hususunda oldukça tatmin oldum.*" ifadesini kullanmıştır.

4. Temsilcilik İlişkisi

Mahkeme kararlarını incelediğimizde, bazı davalarda temsilcilik ilişkisi gerekçesine dayalı olarak, özellikle grup şirketlere yönelik perdenin kaldırıldığını görmekteyiz. Burada, bir hakim şirketin diğer bir şirketin faaliyet ve işlemleri üzerindeki mutlak hakim etkisinin tespit edilmesi gerekmektedir.⁴⁸ Örneğin, *Re FG Films Ltd*⁴⁹ davasında, yeni kurulan bir şirket tarafından İngiliz menşeli film yapıldığı gerekçesiyle İngiliz hukukundaki vergisel avantajlardan yararlanmak amacıyla hukuki durumun tespiti için mahkemeye başvuruda bulunulmuştur. Bir Amerikan şirketi tarafından sağlanan şirketin ödenmiş sermayesi

⁴⁸ Griffin, s. 20.

⁴⁹ [1953]1 All ER 615.

100 sterlin olmakla birlikte, film yapımı için ayrıca 80.000 sterlinlik bir finansal kaynak ve çalışan personel beyan edilmiştir. Ayrıca, somut durumda dikkat çeken bir diğer husus, bu şirketin İngiltere’de tescil edilmiş işyeri dışında başka bir işyeri bulunmadığı ve Amerikan şirketinin genel müdürü olarak nitelendirilen kişinin bu şirkette aynı zamanda % 90 oranında pay sahibi olduğudur. Sonuç olarak, mahkeme tarafından söz konusu şirketin talebi, şirketin aslında Amerikan şirketi nam ve hesabına hareket ettiği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak söz konusu mahkeme kararı doktrinde, dayanan gerekçe için açıklayıcı bir rehber olmaktan uzak olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁵⁰ Bununla birlikte, *JH Rayner v Department of Trade and Industry*⁵¹ davasında olaya farklı bir açıdan bakılarak, grup içindeki bir şirketin diğer bir şirketin faaliyet ve işlemlerindeki mutlak hakim etkisinin tespit edilemediği durumlarda, “temsilcilik ilişkisi”ne dayanılarak perdenin kaldırılamayacağına işaret edilmiştir.

5.Hakkaniyet

İngiliz mahkemelerince sıklıkla uygulanmasa da, perdenin kaldırılması doktrininin “hakkaniyet” gerekçesine dayanılarak da kaldırdığını görmekteyiz. Gerçekten bu tür davalarda, mahkemeler perdenin kaldırılmasının hakkaniyete uygun sonuçlar doğuracağına kanaat getirmekte ve bu amaç doğrultusunda şirketler hukukunun ilke ve kurallarının esnek bir şekilde uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir.

Ancak kabul etmek gerekir ki söz konusu gerekçe, hakimın mevzuatta açık hüküm bulunmayan durumlarda hakkaniyete uygun bir çözüm bulma amacına yönelik yorum yoluyla çözümlenebileceği davalarda uygulama alanı bulabilecektir.⁵² Örneğin, *Creasey* davasında, gerektiğinde perdenin kaldırılmasını haklı kılabilecek bir neden olarak, somut olayda hakkaniyete uygun mülahazaların ileri sürülebileceği

⁵⁰ Shepherd C.: *Company Law*, 2 nd edn, London 2012, s. 27.

⁵¹ [1990] 2 AC 418 (HL). Aynı yönde gerekçe için bkz, *Gramophone&Typewriter v Stanley* davası [1908] 2 KB 89 (CA) ve *Smith Stone&Knight Ltd v Birmingham Corp* davası [1939] 4 All ER 116 (QBD).

⁵² Davies, s. 206. Bu gerekçe ile ilgili olarak perdenin kaldırılması talebinin reddine yönelik gerekçe için ayrıca bkz. Adams davası.

açıkça ifade edilmiştir.⁵³ Bu itibarla; uygulanmasının zorluğu karşısında, “hakkaniyet” gerekçesinin mahkemelerce çok da fazla kullanılmadığını ifade edebiliriz.

VI. SONUÇ

İngiliz Şirketler Kanunu’nda (*Companies Act 2006*) perdenin kaldırılmasına yönelik açık bir düzenleme olmaması karşısında, ortaya çıkan zararın tazmini açısından hangi durumlarda perdenin kaldırılarak asıl sorumlulara gidilebileceği ve bunun sınırının ne şekilde çizilmesi gerektiği konusu İngiliz mahkemelerinde ve bu doğrultuda doktrinde uzun yıllardır tartışma konusu olmuştur. Güncel mahkeme kararlarını incelediğimizde, perdenin kaldırılması doktrininin uygulanmasına yönelik *Adams* davasının etkisini görmekteyiz. Bu dava aslında, *Salomon* davasına dönüş olarak nitelendirilebilecek olup, bu dava ile öngörülen uygulama, mahkemelerin mümkün olduğunca şirket tüzel kişiliğinin varlığını gözeterek, sınırlı bir uygulama olarak perdenin kaldırılması sorununu ele alması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aslında bu uygulamanın arkasında yer alan temel düşünce, şirketler hukukunun temel ilke ve kurallarına mümkün olduğunca bağlı kalınarak, ticari hayattaki belirliliğin devamının sağlanması ve küçük yatırımcının ekonomiden uzaklaşmamasıdır.

Perdenin kaldırılması doktrini aslında, pay sahipleri ile şirket arasında olması gereken hukuki ilişkiden farklı bir durumun varlığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar bu şekilde bir organik bağı ortaya çıkarmak mahkemelerin görevi ise de, şirketler hukukunun temel ilke ve kurallarıyla bir dengenin sağlanması gerektiği açıktır. Kanaatimizce, İngiliz Şirketler Kanunu’nda (*Companies Act 2006*) açık bir hüküm bulunmaması karşısında, mahkemelerin perdenin kaldırılmasını sınırlı bir şekilde uygulaması, ticaret hukukunun ilke ve kurallarının korunması açısından yerinde bir uygulamadır. Bununla birlikte mahkemelerce değişik gerekçelere dayalı olarak perdenin kaldırıldığı görülmekte ise de, aslında perdenin kaldırılması doktrininin uygulanması genelde muvazaalı veya hileli işlemlerin varlığına dayanmaktadır.

⁵³ Griffin, s. 27.

KAYNAKLAR

- Bainbridge S.M.: "Abolishing Veil Piercing" J.Corp.L. 2001, Vol. 26, s. 479 vd.
- Barber D.H.: "Piercing the Corporate Veil" Willamette L. Rev. 1980-1981, Vol. 17, s. 371 vd.
- Blake B.: "Piercing the Corporate Veil" OHIO N.U.L. 2010, Vol. 36, s. 1191 vd.
- Comer B.: "Piercing the Corporate Veil in Wilson v. Friedberg" C.L.Rev. 1996-1997, Vol. 48, s. 905 vd.
- Davies P.L.: Principles of Modern Company Law, 8th edn, London 2008.
- Dignam A. / Lowry, J.: Company Law, 4th edn, London 2012.
- Fullbrook J.: "Case Comment Chandler v Cape plc: personel injury: liability: negligence" JPI Law 2012, Vol. 3, s. 135 vd.
- Hannigan B.: Company Law, 3rd edn, London 2012.
- Gelb H.: "Limited Liability Policy and Veil Piercing" Wyo L. Rev. 2009, Vol. 9, s. 551 vd.
- Mitchell G.: "Piercing the Corporate Veil to Impose Contractual Liability on a Director" B.J.IB&F.L. Vol. 27, s. 149 vd.
- Mohanty S. / Bahandari V.: "The evolution of separate legal personality doctrine and its exceptions: a comparative analysis" Comp. Law. 2011 Vol. 194-205
- Ridley A.: Key Facts Company Law, 4th edn, London 2011.
- Ring G.: "Piercing the Corporate Veil: J.L. Brock Builders, Inc. V. Dahlbeck" C. L.Rev. 1987-1988, Vol. 21, s. 621 vd.
- Shepherd C.: Company Law, 2 nd edn, London 2012.
- Shub O.: "Separate Corporate Personality: Piercing the Veil" FDCC Quarterly 2006, Vol. 56, s. 253 vd.
- Smith D.G.: Piercing the Corporate Veil in Regulated Industries, B.Y.U.L. Rev. 2008, Vol. 4, s. 1165 vd.
- Vlasov D.: "Liability of Puppeteer for a Puppet: a Recent Development in Law on Piercing the Corporate Veil" Comp. Law, Vol. 33, s. 356 vd.